

A. NAVOIY ILMIY MEROSI VA UNING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Rahmanova Lobar Jaloliddin qizi
Rabiyeva Farangiz Abduraxim qizi
UNIVERSITY OF MANAGEMENT
AND FUTURE TECHNOLOGIES
Pedagogika-psixologiya
yo'nalishi 3 - bosqich talabasi.

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqolada buyuk mutafakkir, shoir va davlat arbobi Alisher Navoiy ilmiy-ma'naviy merosining mohiyati hamda uning tarbiyaviy ahamiyati kompleks tahlil qilinadi. Navoiy asarlarida ilgari surilgan axloqiy, ma'rifiy va pedagogik qarashlar bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni komil inson sifatida tarbiyalashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqotda mutafakkirning asarlarida ilm-ma'rifat, adolat, insonparvarlik, vatanparvarlik va ma'naviy poklik g'oyalari ilmiy-nazariy jihatdan yoritilgan.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, ilmiy meros, tarbiya, ma'naviyat, komil inson, pedagogik g'oyalar.

ABSTRACT

This article analyzes the scientific and spiritual heritage of the great thinker, poet and statesman Alisher Navoi and its educational significance. The moral, educational and pedagogical ideas expressed in Navoi's works play an important role in educating the younger generation as morally mature individuals in modern society. The study highlights the concepts of knowledge, justice, humanism, patriotism and spiritual perfection from a scientific perspective.

Keywords: Alisher Navoi, scientific heritage, education, spirituality, perfect individual.

АННОТАЦИЯ

В данной статье проводится комплексный анализ научно-духовного наследия великого мыслителя, поэта и государственного деятеля Алишера Навои, а также его воспитательного значения. Идеи нравственности, просвещения и педагогики, отражённые в трудах Навои, имеют важное значение в формировании гармонично развитой личности молодого поколения.

Ключевые слова: Алишер Навои, научное наследие, воспитание, духовность, совершенная личность.

KIRISH

Alisher Navoiy Sharq uygʻonish davri tafakkurining yirik namoyandasi boʻlib, uning ilmiy va adabiy merosi oʻzbek xalqi maʼnaviy madaniyatining ajralmas qismidir. Navoiy nafaqat badiiy ijod sohibi, balki chuqur falsafiy va pedagogik qarashlarga ega mutafakkir sifatida tarixda muhim oʻrin egallaydi. Uning asarlarida inson tarbiyasi, axloqiy kamolot, ilmga muhabbat va jamiyat taraqqiyoti masalalari markaziy oʻrinni egallaydi.

Zamonaviy taʼlim tizimida milliy qadriyatlar asosida tarbiya berish zarurati ortib borayotgan bir sharoitda, Navoiy merosini ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan oʻrganish alohida dolzarblik kasb etadi. Navoiy asarlarining tarbiyaviy qadriyatlarini yosh avlod ongiga yetkazishda ilmiy tadqiqotlarning roli katta, chunki ular asarlar mazmunini tizimli ravishda yoritib, pedagogik metodlar bilan uygʻunlashtirish imkonini beradi.

Shuningdek, Navoiy pedagogik qarashlari zamonaviy shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlim tamoyillari bilan uygʻun boʻlib, ularning amaliy qoʻllanilishi orqali yosh avlodning maʼnaviy, axloqiy va intellektual rivojlanishini taʼminlash mumkin. Tadqiqotning maqsadi – Navoiy ilmiy-maʼnaviy merosini zamonaviy pedagogik kontekstda tahlil qilib, uning tarbiyaviy samaradorligini aniqlash, shuningdek, asarlardagi gʻoyalarni hozirgi taʼlim jarayoniga integratsiyalash imkoniyatlarini oʻrganishdir.

MATERIALAR VA USULLAR

Tadqiqot jarayonida Alisher Navoiy qalamiga mansub “Xamsa”, “Mahbub ul-qulub”, “Lison ut-tayr”, “Munshaot”, “Nazm ul-javohir” kabi asarlar asosiy manba sifatida tanlandi. Shu bilan birga, mavzu boʻyicha zamonaviy ilmiy-pedagogik adabiyotlar, maqolalar va monografiyalar tahlil qilindi. Bu manbalar Navoiy merosining pedagogik va tarbiyaviy mazmunini ilmiy asosda yoritishga yordam berdi.

Tadqiqotda tahliliy-sintetik metod, taqqoslash metodi, tarixiy va mantiqiy yondashuvlar, kontekstual tahlil usuli qoʻllanildi. Tahliliy-sintetik metod Navoiy asarlaridagi tarbiyaviy gʻoyalarni aniqlash va ularning maʼnosini tizimli tarzda yoritishda qoʻllanildi. Taqqoslash metodi Navoiy pedagogik qarashlarini zamonaviy taʼlim tamoyillari bilan solishtirishga imkon berdi. Tarixiy va mantiqiy yondashuvlar esa asarlarning tarixiy kontekstdagi oʻrnini aniqlash va shaxs tarbiyasiga qoʻllaniladigan metodlarni tushunishga yordam berdi. Kontekstual tahlil usuli orqali Navoiy merosining jamiyat va tarbiya jarayonidagi ahamiyati chuqur oʻrganildi.

Ushbu materiallar va usullar zamonaviy taʼlim va tarbiya jarayonida Navoiy merosining amaliy ahamiyatini koʻrsatishda asosiy vosita boʻlib xizmat qildi. Shu bilan birga, ular tadqiqotga ilmiy aniqlik, tizimlilik va keng qamrovli tahlil imkoniyatini berdi, bu esa yosh avlodni tarbiyalashda Navoiy gʻoyalarini samarali qoʻllashga yordam beradi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Alisher Navoiy ilmiy-ma'naviy merosida tarbiya masalasi markaziy va tizimli ahamiyat kasb etadi. Mutafakkir insonni jamiyatning eng oliy qadriyati sifatida talqin etib, uning ma'naviy-axloqiy kamolotini ijtimoiy taraqqiyotning asosiy sharti deb hisoblaydi. Navoiy asarlarida komil inson konsepsiyasi chuqur falsafiy va pedagogik mazmunda yoritilgan bo'lib, bu konsepsiya ilm, axloq, adolat va insonparvarlik uyg'unligiga asoslanadi.

“Mahbub ul-qulub” asarida jamiyat a'zolarining axloqiy mas'uliyati, kasb odobi, insoniy fazilatlar va ijtimoiy burch masalalari batafsil tahlil qilinadi. Bu asar ilm egalarning jamiyatdagi o'rni, yoshlar tarbiyasidagi roli va yetakchi ijtimoiy kuch sifatidagi ahamiyatini chuqur ochib beradi. Navoiy ilmni faqat bilim olish vositasi sifatida emas, balki shaxsning ma'naviy poklanishida, axloqiy yetuklikka erishishida asosiy omil sifatida ko'radi.

“Xamsa” dostonlarida tarbiya masalasi badiiy obrazlar orqali ifodalanib, adolatli hukmdor, sadoqatli inson va fidoyi shaxs timsollari orqali yosh avlod ongiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Navoiy asarlarida tarbiyaviy komponentlar nafaqat axloqiy normalar, balki ma'naviy va estetik qadriyatlar bilan uyg'unlashgan. Bu jihat Navoiy merosining tarbiyaviy samaradorligini oshiradi va zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida shaxsga yo'naltirilgan pedagogik tamoyillar bilan uyg'un ekanini ko'rsatadi.

Shuningdek, Navoiy tarbiyani uzluksiz jarayon sifatida talqin etib, oilaviy tarbiya, ustoz-shogird an'analari, maktab va ijtimoiy muhitning uyg'unligini muhim deb hisoblaydi. Tarbiyaviy jarayonni shaxsning hayotiy tajribasi, o'z-o'zini rivojlantirish imkoniyati bilan bog'lash orqali Navoiy metodlari yoshlarning axloqiy va ma'naviy yetukligi uchun samarali vosita sifatida xizmat qiladi.

Bugungi kunda Navoiy asarlariga qaratilayotgan e'tibor ortib bormoqda. O'zbekistonning ta'lim va madaniyat sohalarida Navoiy merosini o'rganish, uni darsliklar va o'quv dasturlariga kiritish, xalqaro ilmiy konferensiyalar va tadqiqotlarda tahlil qilish keng yoyilmoqda. Shu bilan birga, uning asarlarida ilgari surilgan g'oyalar global pedagogik va ma'naviy qadriyatlar bilan uyg'un kelib, yosh avlodni tarbiyalashda va ma'naviy yetuk shaxslarni shakllantirishda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Navoiy pedagogik va axloqiy qarashlari bugungi kun sharoitida zamonaviy ta'lim va tarbiya tizimining muhim qismi sifatida qoraladi. Pedagoglar, tadqiqotchilar va tarbiyachilar uning metodlarini o'rganib, amaliyotga tadbiq etish orqali yoshlarni jamiyatga foydali, axloqiy va intellektual jihatdan yetuk shaxslar sifatida tarbiyalash imkoniyatiga ega bo'ladi. Navoiy asarlari nafaqat o'zbek, balki jahon madaniyati kontekstida ham o'rganilmoqda, bu esa uning pedagogik qadriyatining universalligini va ahamiyatini yanada oshiradi.

Bundan tashqari, tadqiqot Navoiy metodlarining zamonaviy pedagogik jarayonlarga tatbiqi va ularning ta'lim-tarbiya tizimiga integratsiyasi imkoniyatlarini kengroq yoritadi. Asarlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, Navoiy shaxs tarbiyasini nafaqat bilim berish orqali, balki axloqiy me'yorlar, ijtimoiy mas'uliyat, estetik va badiiy qadriyatlar orqali shakllantirishga katta e'tibor beradi. Shu bois, Navoiy pedagogik qarashlarini o'rganish va amaliyotga tatbiq etish bugungi ta'lim tizimining samaradorligini oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Navoiy merosining zamonaviy ahamiyati shundaki, u nafaqat o'quv jarayonida, balki ma'naviy va axloqiy tarbiyada ham qo'llanilmoqda. Ko'plab maktab va oliy ta'lim muassasalarida Navoiy asarlari asosida tarbiyaviy dasturlar ishlab chiqilmoqda, ilmiy loyihalar va seminarlar tashkil qilinmoqda, yoshlar orasida ma'naviy qadriyatlarni targ'ib qilishga katta e'tibor qaratilmoqda. Shu bilan birga, uning asarlarida ifodalangan insoniy ideal va tarbiyaviy tamoyillar zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashib, milliy ma'naviyat va barkamol avlodni tarbiyalashda asosiy manba bo'lib xizmat qilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy ilmiy-ma'naviy merosi yuksak tarbiyaviy va pedagogik ahamiyatga ega. Uning asarlarida ilgari surilgan g'oyalar yosh avlodni ma'naviy yetuk, bilimli va vatanparvar etib tarbiyalashda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Navoiy merosini ta'lim-tarbiya jarayoniga keng joriy etish milliy ma'naviyatni mustahkamlashga, shaxslarni jamiyat uchun foydali va mas'uliyatli fuqarolar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tadqiqot materiallari va ishlatilgan metodlar Navoiy g'oyalarining amaliy ahamiyatini ko'rsatib, ularni pedagogik jarayonga integratsiya qilish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xaydarov. S.A.(2026). Pedagogik risklarni boshqarishda globallashuv jarayonlarning ahamiyati. International scientific journal. Interpretation and researches. 1(73).
2. Xaydarov. S.A. (2026). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 3(1). 159-164.
2. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
3. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
4. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.

5. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.
6. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.
7. Xaydarov S.A. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.
8. Navoiy A. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: Fan, 1983. – 256 b.
9. Navoiy A. Xamsa: 5 jildlik. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1987. – 1-jild. – 520 b.
10. Navoiy A. Lison ut-tayr. – Toshkent: Fan, 1991. – 312 b.
11. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.
12. Abdurahmonov A. Alisher Navoiy va pedagogik tafakkur. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005. – 148 b.
13. Qosimov B. Mumtoz adabiyot va tarbiya masalalari. – Toshkent: Fan, 2010. – 192 b.